

Franckesche Stiftungen zu Halle

Commentatio De Antiquo Illo Documento Qvod Secvndo Geneseos Capite Exstat

Heinrichs, Johann Heinrich

Goettingae, 1790

VD18 11806575

Abschnitt

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-203199

Ad explicanda discutiendaque vetustissimorum temporum monumenta sicuti, deficientibus aliis adminiculis, unica ferme per hypotheses via patet, ita eam quam cautissime ineundam esse ac circumspectissime, tum ratio monet tum diuturna consentit experientia. Quid enim iniucundius est religioso veteris aevi scrutatori, quid taediosius, quam videre tantam sententiarum interpretationumque pugnam? videre tantam turbam coniecturarum, quibus veteriores potissimum interpretes, dum pro suo quisque arbitrio lucem affundere certant antiquissimis monumentis, nihil prorsus relinquendum esse rati, in quo inscitia nostra ac manca cognitio confitenda sit, in venerabilem illam sanctissimam-

A

simam-

fimamque antiquitatem, atque in praeclara
 tantorum virorum, quibus veram & soli-
 diorem eius cognitionem propagare cordi
 est, conamina, peccare profecto videntur,
 modo huc modo illuc lectorem abripiendo.
 Neque vero tametsi in iis proferendis summa
 adhibenda sit cautio, in illustrandis antiquis-
 simis documentis, ubi historicis testimoniis
 sumus destituti, aut carere illis prorsus pos-
 sumus, aut prosper omnis successus ex iis
 desperandus est: actum enim foret de ma-
 gna cognitionis nostrae parte, si nulli rei
 tribuenda sit aliqua auctoritas, nisi quae ex
 argumentis historicis aut mathematicis de-
 monstrari possit enucleatissime, extimescen-
 dumque adeo de hac illaue re iudicium pro-
 ferre veritis, ne quis querulus obli-
 ciat tritum illud: *a posse ad esse non valere conse-*
quentiam. Ac profecto male nobiscum com-
 paratum foret, si solidae eruditioni aduer-
 saretur in coniecturis proferendis liberalitas:
 quum

quum ad has ipsas inuestigandas diiudican-
dasque, dummodo eas quam proxime fidem
velis accedere, vel maxime desideretur de
historia illorum temporum, & in primis de
genio istius aetatis exploratissima cognitio:
quae nisi ita essent, non gloriari posset aetas
nostra immortalibus nominibus MICHAELIS,
HEYNI, KOPPII, EICHHORNI, aliorum.

Ac video quidem hanc ingressionem
meam non ex eo loco, quem illustrandum
mihi sumsi, arcessitam, sed aliunde prorsus
ductam: verum concedat veniam lector, si
in fronte libelli excusandam putavi auda-
ciam meam, qua post praestantissimas tot do-
ctorum virorum 1) qui in his elaborauerunt
operas,

- 1) Quis ignorat, quanta de explicandis vt
totius V. T., ita & Geneseos documen-
tis merita supersint Perill. EICHHORNI:
qui in egregia illa commentatione, cui
titulum fecit *Urgeschichte (Repertor. für
bibl. und morgenl. Litterat. Theil IV, n. 5.)*
& postea alibi de hoc quoque capite
A 2 senten-

operas, meam quoque qualemcumque explanationem in medium asferre conor difficillimi Geneseos capitis, & eam quidem non magna doctrinae copia splendentem, aut largiore argumentorum criticorum historicorumque apparatu instructam, sed, quod expeditissimum videatur & facillime obtinendum, e medio coniecturarum penu depromptam. In quibus num & quatenus iis, quae ad coniecturam probabilem reddendam desiderantur, satisfecerim, iudicent intelligentiores, quorum sententiae haud fecus quam par est lubentissime me submitto.

Tantis autem difficultatibus Caput Geneseos secundum (nam hoc tantummodo commentatione complectar, quamquam cum capite tertio cohaereat arctissime) tantis igitur

sententiam suam protulit. Nuperrime in eodem argumento pertractando praeclare versatus est Ven. Porro *de consilio Moysi in transcribendo documento Genes. II, III, Helmst. 1789, secundi potissimum capitis ratione habita.*

tur difficultatibus implicitum est, ut si quem locum obscurum dicimus, nec vnquam facile, collata plurium opera prorsus collustrandum, hunc esse existimaverim. Protinus (ut de caeteris taceam) si inscriptionem (Cap. II, v. 4.), quam deinceps vindicabimus, spectes, miros nos habere possit, suscipere eam ac polliceri narrationem originis, seu, vt voce, rudi illi aetati magis consueta utar, generationum (חִלּוּדוֹת) coelz & terrarum i. e. totius vniuersi omniumque rerum, quas in hoc mundo cernimus; caput vero ipsum leuiter perstrictis his omnibus ad narrandam creationem hominum festinare, eique prae caeteris immorari diutissime. — Augetur difficultas, si complura, quae in hoc capite enumerantur, iam in priori capite breuius fusiue vel eodem vel alio ordine perscripta contemplamur, quas quidem repetitiones nec casu accidere potuisse apparet, nec magis ex priscae

illius aetatis, linguaeque parum excoltae natura esse explicandas 2). — Quibus denique accedit inuersus persaepe rerum enarrandarum ordo, & ita confusus, vt nulla temere industria ita coniungi narrationem posse credam & colligari, vt nullae lacunae nulli hiatus remaneant.

Ac priori quidem difficultati variis modis occurrerunt. Nonnulli nimirum versum 4tum arbitrati sunt non esse inscriptionem sequuturæ narrationis, sed contra vulgarem communis textus distinctionem finem & quasi epilogum priori capiti annectebant, vt sit :

Haec

- 2) Haud raro quidem accidit, vt in vetustissimis illis V. T. sicut & Homeri libris eiusmodi repetitiones inueniantur, quarum, si opus foret, vel sexcenta exempla afferre in promptu esset. Nec mirum sane est, in hominibus nec distinctas rerum notiones nec linguam satis elaboratam habentibus, eos res, quae paucis absolui potuerant, quo etiamnum se produnt confusae rerum notiones, pluribus subinde repetitionibus protulisse. Vid. EICHORN *Einleit.* ins *A. T. Th.* II. §. 418.

Haec ferme sunt, quae de origine coeli & terrarum dicenda habui. — Verum enimvero (ut taceam, nomen יְהוָה אֱלֹהִים, quod tam v. 4to quam in omni deinceps narratione Deus insignitur, inscriptionem sequenti capiti vindicare; cui obijci posset, non nisi primum versus membrum pertinere ad hanc inscriptionem, & a vocibus בְּיוֹם עֶשְׂרִי ordiri narrationem ipsam), siue ab auctore horum capitum ipso scripta sint haec, siue, quod minus videtur, a recentiore manu addita, ineptum credo fuisset, caput primum, praestantissimum illud vetustissimi aevi monumentum, & tam quoad ordinem & modum rerum enumerandarum, quam quoad sententias sermonemque nostra admiratione prorsus dignissimum, ieiuna hac & claudicante formula, quasi ex ipsa narratione non bene intellecta sit res, velut consignare; maxime quum iam Cap. II, 1-3. epilogi vice, si velis, huic documento esse queant. At

vero quam crebra est exemplorum copia, *sequituram* narrationem, aut *sequiturum* oraculum propheticum indigitarı eiusmodi titulis, eisque haud raro iisdem vocibus אלה aut אל incipientibus, e. gr. Genes. V, 1. XXV, 19. XXXVI, 1. XXXVII, 2. Exod. I, 1. Deut. I, 1. Sed quid diutius immoror rei manifestissimae?

At Perill. EICHHORN 'aliam viam ingressus quum in hoc documento antiquissima simplicioris philosophiae de ortu & procreatione plantarum, brutorum, hominum &c. vestigia deprehenderet 3), ita transferri posse inscriptionem existimavit: *De rebus in coelo (aëre) terraque procreatis* 4). De qua sententia infra disputandi locus erit: nunc

3) *Urgeschichte Zweit. Theil* p. 178. & *Biblioth. der bibl. Litter. Band II, St. 4.* p. 712.

4) *Bibl. der bibl. Litt.* p. 713.

nunc de inscriptione videamus. Duplici
 sane ratione connecti possunt haec verba &
 exponi. Quod si hoc modo ille sensus ex-
 primetur: **אלה תולדות שמים** (origines)
 (rerum in terra & coelo creatarum) **וארץ**
 nunquam equidem hanc sententiam am-
 plectar: Vtut enim frequentissima exemplo-
 rum copia comprobari possit, vocibus
שמים & **ארץ** comprehendi omnia ea,
 quae terra coeloque continentur: poetarum
 tamen esse putem, ita loqui, quorum subli-
 miorem sermonem quis expectabit in in-
 scriptionibus, quarum est nude argumentum
 & absque ornatu sistere? Quod si herbarum
 solum arborumque aut astrorum in caelo descri-
 beretur origo, magis quadrare inscriptionem
 autumen, quae tamen capiti, quod *hominum*
 creationi potissimum immoratur, minus
 videtur congrua. At si per metonymiam
 satis vulgarem illam quidem **תולדות** (ge-
 nerationes, procreationes) pro rebus pro-

A 5

creatis

creatur accipias, sicuti accepisse Virum summum mihi persuadeo, habebis quidem sensum faciliorem multo & expeditiorem, & eum quidem caeteris Geneseos &c. locis supra laudatis, ubi de posteritate fere usurpari solet vox תולדות, convenientissimum: Hae sunt תולדות השמים והארץ (res progenitae), (coeli & terrae i. e. ex coelo & terra). Verum ne tum quidem promissis auctor videtur stetisse: quoniam longe copiosior ex hoc coelo & terra tanquam parentibus progenita est posteritas, ut voce utar, quam in hoc capite enatam legimus. Manet ergo & manebit eadem difficultas, inscriptionem in caput ipsum parum quadrare.

Altera illa difficultas, quam mouebant creberrimae repetitiones, mirum quantum exercuit veteriores interpretes: qui tamen eo denique confugiebant, ut tempora praeterita & futura ope plusquamperfecti explicarent,
 verten-

vertentes v. c. *וַיַּצַּר* (v. 7. & 19.) per *for-*
mauerat autem Deus, aut *וַיִּטֵּעַ* (v. 8.) &
וַיַּצְמַח (v. 9.) per *plantauerat autem*, *produ-*
xerat autem (eum hominem, puta, eas ar-
bores, quas iam Cap. I. productas dixi).
 Quae quidem explicatio, quamvis *vlui prae-*
teriti futurique, quae Hebraeis instar Aori-
 florum sunt, non aduersetur, vix tamen est
 quod moneamus, quam sit dura, & omni
 ordini in enarranda historia aliqua, quem
 nunquam mihi persuadebo tantopere ab au-
 ctore nostro potuisse negligi, prorsus repu-
 gnans. At postquam ASTRUC, b. JERUSALEM
 & post omnes Perill. EICHHORN ex variis
 variorum auctorum fragmentis constare Ge-
 nesein, & a Mose in hanc libelli formam re-
 ductam esse demonstrauerunt, noua prorsus
 lux affulsit, quae cum tot aliis, huius quo-
 que capitis tenebras eatenus dispulit, vt ab
 auctore profectum agnoscatur, ab eo, qui
 Caput primum perscripsit, prorsus seiun-
 gendo.

gendo. Facile tamen apparet, ea nondum
 sufficere ad soluendas omnes quaestiones,
 maxime si requiras, unde tot narrationis hia-
 tus, unde confusus ille rerum enarrandarum
 ordo, quem, quodcumque auctoris in con-
 scribendo hoc documento consilium fuisse
 accipias, ab auctore tamen, qui tantam rem
 exponere profitebatur non crediderim po-
 tuisse proficisci. En tibi protinus versum quin-
 tum, in quo inscriptionem statim excipit
 narratio de fruticibus arboribusque nondum
 excultis: atque continuo, quum plantarum her-
 barumque originem narrari |exspectares,
 homo in lucem prodit (v. 7.), quo formato
 arbores & herbae proueniunt (v. 8. 21.),
 iisque luculenter descriptis, ex improviso res
 aliam faciem gignit, statuente (v. 18.) Deo
 se creaturum quoque homini sociam; sed
 pro femina en bruta formantur, iisque de-
 mum procreatis, femina quoque in lucem
 editur. Quemnam quaeso non percellat
 haec confusio! quis non summa imis |per-
 mista

missa hic videbit! An hanc idearum perturbationem ex infanti rudium istius aetatis hominum intellectu explicabimus, quippe qui nulla dum philosophia subacti, nulli dum ordini in enarrandis rebus adfuerit ex infinita rerum, quae ipsos circumdabant, multitudine primum quodcumque in mentem venerat, arripuerint, arreptumque sine ordine protulerint! At vide, ne, tantae negligentiae & incuriae insimulans vetustissimorum hominum intellectum, causam videaris suscepisse dicamne contra huius tantummodo capitis auctorem (quem feriores esse auctore Cap. primi infra declarabimus) an omnino contra hominum omnium, qui sensa sua verbis exprimere & scriptis consignare audent sanam rationem 5).

Appa:

- 5) Sed & plures eiusmodi perturbationes in hoc documento, quod vsque ad finem Cap. III. extenditur, occurrunt. Quo quaeso iure versus 20mus Cap. IIIii locum suum tuebitur? aut quomodo committere potuit

Apparet ergo vel ex his etiamnum post
tot tantorumque virorum conamina Cimme-
riis tenebris inuolutum esse hoc caput, quas
sicuti vno velle conatu dissipare arrogantis fo-
ret, tentare saltem operae pretium est, quan-
tum fieri potest, lucis illis affundere. Id
quod & mihi caussa fuit quod, quamquam
de successu paene desperandum sit, coniectu-
ras tamen meas qualescunque in medium
proferre non dubitarem, quibus nullum equi-
dem pretium arrogauerim, nisi quod, quae
in formandis coniecturis a quolibet merito
postulantur, conatus saltem sim, eas sistere
quam probabilissimas.

Verfa-

tuit auctor, vt haec omni connexu or-
bata & tanquam ex coelo deiecta oratio-
nem interrumperent? Equidem, donec
similium perturbationum exempla ex Ho-
mero, Ossiano, aut alio perantiquo poeta
afferantur, nunquam mihi persuaserim,
auctorem, qui scriptis mandare cogitata
sua sustinuit, adeo contra sanam rationem
potuisse impingere, etiamli in remotissi-
mam intellectus humani infantiam eius
aetas incidat: quod tamen de auctore
nostro praedicari neutiquam potest,

Verfabitur autem opella mea circa aetatem auctoris huius fragmenti, eiusque in conscribendo hoc documento consilium; tum circa oeconomiam ordinemque, quo suum propositum persequutus sit: ea enim si possent rite illustrari dubioque eximi, vexatissimum hunc locum prorsus perpurgari posse existimauerim.

Ac de auctore quidem in eo acquieuerunt viri docti, ut ab auctore prioris capituli diuersum eum esse censerent, dissentientes tamen in eo, quod alii priorem, paullo ferio-rem alii aetatem illi assignabant. Quarum sententiarum neutra mihi prorsus arridet, *multo* ferio-rem nostro auctori fuisse aetatem existimanti. Sane si collato utroque capite diuersam orationem, diuersumque modum rerum considerandarum enunciandarumque mecum reputo, non possum quin in hanc sententiam sim procliuor. Primum quippe documentum
omni

omni ornatu detracto, vt oratione procedit composita, facili & fluenti, ita tamen sententiis infurgit tam grauibus tam sublimibus, vt ipsum Longinum, seuerissimum alias iudicem in sui admirationem potuerit abripere: at hic en tibi auctorem, a prisca illius aevi simplicitate longius recedentem, exquisitiores iam rerum imagines aucupantem, sententias suas, vt amant seriores poetae, in varias dissecantem partes (v. 5.): en iam parallelismum illum, quem vocant, tam familiarem Hebraeorum poesi, qui in eodem commate bis enunciare solet eandem rem (v. 5, init. v. 7, v. 23.) cui nihil simile in capite primo deprehendo. Iam porro primi capitis auctor pro consuetudine simplicioris aevi omnia ad Deum auctorem proxime refert, atque in describenda huius Dei potentia & maiestate ipsa breuitate animum lectoris mirifice percutit, neque venit ipsi in mentem, praeter Deum ipsum aliam rerum circumspicere

spicere originem. At hic noster penitus in res inquirens non creatum modo hominem enarrat, verum addere quoque modum fatagit ac rationem, qua prouenerint omnia, & cum primis perquirat, quo modo in lucem prodierit homo, & qui nodus difficilior adhuc solutu videbatur, unde oriri poterit sexus diversitas. Ex quibus cunctis mihi quidem haud iniuste effici posse videtur ferior iam aetas ac politior, qua homines pluribus phaenomenis obseruatis, philosophia iam imbuti aliqua, non amplius acquiescunt in ea explicatione, quae omnia captum nostrum excedentia Deo proxime attribuit, sed audaciores iam in causas inquirunt & modum, quo prodierit haec illaue res. — Priori documento satis est commemorasse ipsam rerum creationem, ordinemque, quo singula quaeuis se exceperint. Hic vero elucere videas passim doctiores disquisitiones: intextaque, quae ad absoluendam telam mi-

B

nus

nus necessaria videntur : videas hic auctorem, perplexum illum nodum, vnde suum quodque nomen sortita sint animalia, soluere allaborantem, quae quidem, licet poetae artificium in fingendis hisce admireris, spirant tamen seriora tempora, & a prisca illa simplicitate longius remota. Quibus si addideris fusiores topographiam hortorum Edenis, nisi ad auctorem concludes, qui in istis regionibus ipse versatus sit easque perspectas haberit accuratissime, colliges tamen, in exultiori eum terra floruisse & quidem tempore eo, quo iam arctius mutui commercii vinculum homines adstrinxerat, adeo ut illa nomina etiam exteris fama potuerint innotescere. — Sed non contentus superficiem istarum terrarum depingere in ipsa viscera penetrat, in quibus אבן השתדל, בורח, זרב (v. 11, 12.) abscondi commemorat 6). Iam quae

6) Nonne ex his vestigiis eadem aut similis aetas vindicari posset fragmento nostro, quam

quae de pluuiarum vi ad agros foecundandos (v. 5.) de arborum aut salutaribus generibus aut infestis (v. 9, v. 17) & Cap. III. de sp̄nosa illa quaestione disputat, quo pacto in mundum tam perfectum gliscere potuerit tanta malorum cohors, faciunt vt peranti- quum quidem in hoc documento aeuum agnoscam, longe feriori tamen quam non- nullis videtur tempore floruisse eius aucto- rem suspicer.

Et ex his quidem non nisi ferior aetas efficitur. Sed videamus nonne eam certius constituere liceat. Mirum profecto habere debet quemlibet 7), qui attente hocce ca- put legerit, Deum in eo nuncupari neutro eorum nominum, quibus per omnem aliam Genesin insignis est, nec antiquissimo illo

B 2

אלהים,

quam ob crebras de metallis &c. obser- uationes afferunt libro Iobi.

7) Vid. Perill, EICHHORN *Einleit. Th. II.*
§. 417.

אלהים, nec recentiori & in Egypto demum
 usurpato יְהוָה 8), verum, iuncta utraque
 appellatione, nomine יְהוָה אֱלֹהִים venire.
 Auguror itaque, aetatem nostri auctoris inci-
 dere in tempora illa, in quibus primo au-
 diebatur nomen יְהוָה, quod celsiores Dei
 virtutes innuit, quod tamen quum non sta-
 tim expellere potuisset antiquius illud & ad
 captum hominum rudissimorum accommo-
 datius nomen אֱלֹהִים; accidisse putem,
 sicut ubique lente & per varios demum gra-
 dus ad maiorem culturam euehitur humana
 mens, ut primo coniungeretur utrumque
 nomen, donec tandem, accedentibus di-
 gnioribus de natura diuina sententiis, cre-
 brior usus vocis יְהוָה nomen אֱלֹהִים ni-
 prorsus exstinxit, rarius tamen usurpari pas-
 sus est 9). Ea igitur si ita essent, sequere-
 tur,

8) Exod. III, 14. 15. VI, 3.

9) De variis explicationibus pluralis formae
 vocis אֱלֹהִים nolo hic recoquere, quae
 iam

tur, concinnatum esse hoc carmen tempore Mosaico, & quidem in Aegypto: cui hypothese nihil saltem ex iis criteriis, quae proferiori huius capituli aetate supra attulimus, refragatur; imo eo magis omnia fauent, siquidem auctor in doctiore iam ac politiore Aegypto commoratus, facile potuit id agere, ut eruditioribus disquisitionibus narrationem suam distingueret 10).

Sed

iam ab aliis disputata sunt. Vid. CLERICVS ad Genes. I, 1. & Ven. HERDER *Geist der hebr. Poes. Th. I, p. 48. sqq.* De nomine מִלְכִּים vid. eundem CLERICVM disputantem ad Exod. III. 15. Nec vero apud Graecos Romanosque bina nomina, binasque virtutes in nuncupandis Diis coniungere inusitatum fuit: Quid enim vetat, quo minus, dummodo bona cum fide agas eiusmodi comparisonem instituere liceat? Fuere igitur nomina Pallas Athene, Phoebus Apollo, Iupiter Stator, Iuno Lucina &c.

10) Haud vereor ne quis mihi obiiciat, auctorem, si in Aegypto degerit, terra imbrium experte (Pomp. Mela Lib. I. c. 9.) non potuisse pluviarum mentionem facere.

B 3

Sed haud ignoro, quae huic sententiae opponuntur: Protinus rudes & prorsus anthropopathicae de Deo notiones, quae in hoc capite identidem occurrunt, testificantur, contextam esse narrationem longis ante Mosen annis, ut qui multo digniores, multo augustiores de summo numine ideas haberit. — Quasi demonstrari possit, aut huius capitis auctorem omnia proprio, ut aiunt, Marte concinnasse, nec potius hausisse ex vetustioribus de ortu terrae hominumque traditionibus, aut omnes Israelitas, Mosi coaevos aequae dignas de numine notiones concepisse, ac Moses ipse, cui tamen multa alia testimonia reclamant.

Quod si ergo nihil aliud accederet, haec quidem nihil morarentur, quo minus tenacissime insistens nomini יְהוָה serioremi huic documento aetatem assererem. — Sed huic ipsi argumento momentum suum derogat Perill.

EICH-

EICHHORN 11), affirmans, ex utroque Exodi loco non posse demonstrari, nomen יְהוָה ante Moſen apud Israelitas non obtinuiſſe, ſed innuere id tantum virtutem eam, qua nunquam mutato conſilio Iehovah ſemper promiſſis ſuis ſtat, ut ſit ſenſus Exod. VI, 3: Omnipotentia quidem mea vobis innotuit, iam oſtendam vobis, quam ſim propoſiti tenax, quantaque fide vobis in manus tradam iſtas terras, quas iam patribus veſtris me daturum promiſeram. — Equidem, ſicut hoc mihi perſuaſiſſimum habeo, cum tot aliis etiam hoc Israelitis & caeteris antiquis nationibus commune fuiſſe, ut πολλων τε καὶ ἑνὸς ἰσχυρῶν iſta Deorum 12) nihil aliud designarent, niſi diuerſas numinis virtutes¹, ſeu attributa: ita tamen (pace tanti viri dixerim) vix mihi videtur probabile, potuiſſe aliquam
 B 4 gentem

11) *Einleit. Th. II. §. 427.*

12) Habuit enim & Israelitarum Deus diuerſa nomina יהוה, שרי, ית, אל, אלה, עליון, אלהים &c.

gentem rudem necdum excultam ad eiusmodi nomen tam abstractum tam reconditum numini indendum adduci, antequam virtutem ipsam, quam nomine exprimere vellent, a numine vere experti fuerint aut saltem expertos se crediderint 13). Non ergo video, cur a vulgari explicatione locorum Exodi, quae tam congrua, tam humanae naturae tardis progressibus consentanea videtur, recedendum aut contra horum locorum testimonia, iam ante Moſen nomen יְרֵדָה obtinuisse, suspicandum sit: atque adeo
hoc

- 13) Nullum fere nomen proprium in Genesi occurrit, quamvis eorum frequentissima sit copia, cuius non origo ex allis nominibus appellatiuis sit deducta. Ab exemplis, quae in omni pagina adsunt, cumulandis abstineo. Et nonne etiam יְרֵדָה nomen similem originem habeat? Habet autem originem ex voce יָרַד (Exod. III, 14): Quae si iam ante Moſen innotuerat, quid erat opus, ut nunc demum deduceretur? Sed Cap. VI, 1. luculentissime mihi quidem demonstrare videtur, antea non in usu fuisse id nomen.

hoc argumentum de seriore auctoris aetate, peti- tum ex nomine יְהוָה, mihi quidem non- dum infractum aut imminutum videbitur, dummodo voculam יְהוָה, vbique adiectam, ab auctore ipso proficisci statuas 14).

B 5

Sed

14) Quod si quis antiquius tamen & lon- gioribus ante Mosen saeculis contextum hocce carmen censuerit, posset inferre, voculam יְהוָה seriori tempore vbique ad- iectam esse, non quidem a Mose ipso (ne- que enim viderim, cur huic tantummodo capiti eam inferere ille potuerit): sed ab alio quodam seriore auctore. Quae hy- pothesis nancisci potest aliquam speciem, si, quam coniecturam Perill. EICHHORN (*Eint. Th. II. §. 422.*) profert (quip- pe qui auctorem capitum, in quibus Deus יְהוָה nominatur, hoc documentum histo- riae suae praefixisse existimat), si igitur illam eo velis extendere, vt primo quidem nomen Dei in hoc documento אֱלֹהִים fuisse dicas, auctorem autem illum, vt haberet tamen aliquam cum sua ipsius hi- storia similitudinem, non quidem expun- gere prorsus nomen אֱלֹהִים esse ausum, verum tamen vbique vocem יְהוָה infe- ruisse. Sed quis tantae vetustatis caligines prorsus dissipare ausit?

Sed hanc explicationem video reprehensionis aliquid habituram, quippe qua admissa, plura consequantur, quam probanda subii. Apparet nimirum omnia capita Geneseos, in quibus Dei nomen יְהוָה adest, in eandem aut feriozem adhuc aetatem esse reiicienda, id quod ipse, retenta hac hypothesi, concedam necesse est, & lubentissime largior, quum & in his omnibus capitibus eadem, quae antea rimatus sum, vestigia maxime in orationis diuersitate deprehensa, feriozem aetatem postulare mihi videantur, quod tamen vltius demonstrare, ne a scopo nimis aberrem, hoc loco prorsus non licet 15).

Nam altera illa difficultas, quam in eo inuenire possit quispiam, quod in narratione rerum a Patriarchis gestarum, quibus nihil vnquam de nomine יְהוָה inauditum fuerat, tamen

15) Adeas itaque Ill. EICHHORN *Einleit.*
Th. II, S. 419. 420.

tamen Deus hoc nomine veniat, nullum
paene negotium faceffit: siquidem annotante
iam Clerico 16) per *προληψιν*, ut loquun-
tur, hoc nomen usurpatum est a feriore au-
ctore, cuiusmodi exempla complura quoque
in Genesi inveniuntur 17).

Iamque de consilio auctoris in perscri-
bendo hoc monumento pauca differamus,
quod quidem prorsus diuerso modo expli-
cauerunt interpretes, aliis existimantibus:
sicut auctor prioris Capitis terrae primordia
expofuerit, ita ab hoc hominum potissimum
statum primaeuum adumbrari, Mosen autem,
utpote qui Israelitarum suorum historiae uni-
uersalem quodammodo, quam vocant, histo-
riam praemittere voluerit, ut pro more eorum,
qui eiusmodi historias scribendas fuscipi-
unt

16) Ad Exod. III, 15.

17) Videfis e. gr. Cap. XXVIII, 19. Coll.
XII, 8; Cap. XXXI, 21. Coll. v. 48.

unt 18), originem terrae & hominum adiungeret, vtrumque caput collegisse & in hunc ordinem disposuisse: aliis tamen id potissimum egisse auctorem nostrum censentibus, vt sibi, quantum quidem valuit infans primorum hominum intellectus, philosophice quodummodo explicare tentaret modum ac rationem, qua ex rudi & informi materia prodire potuerit terra tot herbis tot floribus collucens, aut aer volucris refertus, aut tot tantaque animalium genera, aut denique tot praeclaris dotibus instructus, quin ad ipsius Dei similitudinem formatus homo. Et priori quidem sententiae manifesto repugnat inscriptio: quae, siue de hominibus formatis vnice, siue de omni mundo in lucem

18) In variis sane scriptoribus, qui vniuersales, quas dicunt, historias composuere, inuenitur iste mos, vt ab origine terrae hominumque creatione ordiantur. Exemplo fit Diodorus Siculus. Sed & ad seriffimos vsque chronographos ista consuetudo propagata est.

lucem producto, potissima tamen creationis hominum habita ratione, agere voluerit auctor, haudquaquam potuisset polliceri וְהָיָה כָּל הָאָדָם בְּצֶלְמֵי אֱלֹהִים. Sed & posteriori sententiae, quam protulit Ill. EICHHOEN 19), & quae vix dicere possum quantum mihi primo adblandita sit, incepti tamen (venia tanti viri dictum sit) postea diffidere, cogitans, repleti quidem hac hypothese magnum illum hiatum, qui alias inter v. 4. & 5 inuenitur, non omnem tamen difficultatem aut omnem confusionem idearum prorsus ad liquidum perducere. — Nimirum secundum Cel. Viri explicationem ita inquit poeta: „Quum primo crearet Deus coelum terramque, nulla planta, herba nulla aderat: neque enim terram a) aut pluvia irrigauerat b) aut coluerat humana industria. (v. 4, 5). Vtrumque igitur existit & a) primo „pluviae

19) *Urgesch.* p. 178. & *Biblioth. B. II.*
St. 4. p. 712.

„pluuiæ seu nebulae exortæ terram irriga-
 „bant v. 6. & b) homo, qui araret terram,
 „procreatur, v. 7. sqq.” — Mihi quidem ista
 protasis **וְשָׂמִים עָשָׂה** — gran-
 dioribus verbis incipere videtur, vt apodosis
 in versu quinto deludat quodammodo ex-
 pectationem lectoris, qui plura sequutura
 sperasset, quam pauca illa, „nec frutex ade-
 at, nec herba”: quas quidem voces mihi
 verisimilius est, magis congruere initio aut
 continuationi longioris narrationis, quam
 apodosi præcedentis protaseos. Verum vt
 his, quæ suus quemlibet sensus internus
 secus docere potest, non insistam: at quis
 aut poetam ferat, tam religiose & tantum
 non secundum logicas partitiones omnia dis-
 secantem, vt, postquam vix defectum plu-
 uiæ hominumue narrauerat, statim 1) plu-
 uiam & 2) homines procreatos referret 2o)?

aut

2o) Indigna mihi prorsus poeta videtur isti-
 usmodi in rebus dispescendis religio, Nam
 qui

aut sibi satis explicauerit, cur originem plu-
uiarum paucissimis exposuerit verbis, at crea-
tioni hominum tam diu fuerit immoratus?
Iam illa narrationis confusio, quam supra
iam ostendi, & maxime illa, quam v. 16.
& 17. mouent, difficultas, faciunt, vt in
hac explicatione vix acquiescere queam.

Haec atque talia mecum animo recolens
non possum quin eam sententiam amplectar,
quae

qui in Capite primo inuenitur ordo, pror-
sus alia ex parte considerandus est: quem
nec ullum contra antiquissimam capitis pri-
mi aetatem argumentum inferre posse cre-
diderim, quum in Homero, quotiescunque
v. c. ea, quae in scuto aliquo fabrefacta
sunt &c. describit, idem ordo inueniatur.
At hic maximam difficultatem mihi mo-
net illa diuisio, quod, quum dixisset, "nec
pluuia, nec homo aderat" statim subiicit:
Ergo *primo* pluuia orta est, & paucissimis
verbis quum haec expediisset, *deinde* &
homo. Sed & lingua & oratio, qua omnia
expressa sunt, mihi quidem videtur magis
referre disiunctas longioris fragmenti par-
tes, quam narrationem continua serie
productam.

quae non integrum hocce documentum ad
nostra tempora pervenisse statuit 21). —
Quo circa vere ab auctore nostro perscripta esse
ea, quae pollicetur inscriptio, existimaverim,
generationem, puta, i. e. originem coeli
& terrae, *nec solum coeli & terrae, sed etiam*
omnium eorum, quae in coelo aut terra cer-
nuntur (omnia enim haec, dummodo utram-
que notionem coniunxeris, etiam in sermone
prosaico vocibus שמים וארץ innui posse,
ex

21) Venit mihi in mentem haec coniectura,
in quam facillime quis incidere potest,
quum in praelectionibus meis in Genesin
habitis ad hunc locum devenirem. Sed
interiecto tempore aliquo inhibuit mihi
dissertationem suam, in qua similem con-
iecturam defendit, Ven. POTT. Quem
celeb. virum sicuti in tam gravi re me-
cum sere consentire periucundum fuit;
ita tamen haud abs re me facturum arbi-
trabar, si etiam post eum meam qualem-
cunque de hoc capite sententiam profer-
rem, quae hactenus quidem eadem est,
quod hocce documentum non integrum ad
nos pervenisse vterque nostrum existima-
mus, caeterum in compluribus aliis dis-
crepabit.

ex usu loquendi omnibus fere linguis vulgari patet; quum *res tantummodo quae in coelo terraque adsunt*, vix alia oratio vocibus *coeli & terrae* exprimere possit nisi *poetica*); atque adeo nostro auctori consilium in scribendo hoc documento fuisse haud abfimile illi, quo etiam primum caput concinnatum est. Sequitur hinc, multa, quae de formata terra, de segregatis a continenti undis, de astris in lucem editis, & id genus aliis copiosius erant exponenda, de quibus tamen hic ne litera quidem deprehenditur, *intercidisse*; quae tamen vtrum nec ad Mosen perlata sint integra, an postea demum iniuria temporis erepta, quis pro certo affirmare sustineat?

Et hanc quidem hypothesin non prorsus a vero abhorreere crediderim, quoniam ea admissa, tum omnes evanescere difficultates, tum explicationem ipsam optime fluere, videbimus.

C

Primo

Primo enim hac vnica ratione vindicari mihi posse videtur inscriptio, cuius in demonstrando hoc loco momentum nullo pacto negligendum existimauerim: ea enim siue, pro more scriptoribus tam Graecis quam Hebraeis satis communi ab auctore ipso profecta esse credatur, siue a Mose aut alio quocunque addita; manifesto tamen antiqua satis demonstrat, continuasse aliquando hoc caput plura, quam nunc in eo leguntur. Vereretur tamen, ne quis quaerat, quo pacto, quum initium documenti exciderit, potuerit fieri, vt seruaretur inscriptio, nisi aut similia exempla complura nos docerent, quanta in his rebus vis sit casui, aut a vocibus **ביום עשור** exorsum esse fragmentum, existimari posset & inter v. 4 & 5 demum nonnulla intercidisse.

Sed, hac hypothese comprobata, nullum iam negotium facessit magna, quæ in hoc capite inue-

imnenitur perturbatio; neque superest, quod
 impediatur explicationem aut hiulcam reddat.
 Ingressus quippe poeta noster viam, iam a
 capitis primi auctore stratam, antequam pro-
 ducta ex informi statu omnia quae cernimus
 caneret, rudem hunc & informem statum ip-
 sum depingit, & quidem, ut infra ostendetur,
 graphice ut poetam decet depingit (v. 5 & 6)
 22) iamque orditur ipsa creatio, ex qua ta-
 men

22) In explicandis duobus his versibus omni-
 no difficillimis mirum est quantopere de-
 sudauerit interpretum industria. Iam Versi.
 antiquae, Vulgata, Hieron. Chald. & LXX
 eo modo enodare rem conati sunt, ut
 טרם pro בטרם positum acciperent,
 qua explicatione & Clericus defunctus vi-
 detur, hunc sensum eruens; antequam
 pluuiis irrigata esset tellus, vapore dun-
 taxat pluuiæ loco agros esse foecundatos.
 Quod tamen ex verbis elicere quam durum
 sit, vel me non monente, quilibet intel-
 ligit. Equidem טרם sensu usitatissi-
 mo accipiens, quo etiam Versi. Syr. ac-
 cepit, & טרם cum Chald. per nubes
 exponens, טרם השקו (v. 6.) poetice
 dictum arbitror, pro circumiacebat, con-
 tegebat,

men narratione nihil ad nostram memoriam
peruenit, praeter pauca illa quae v. 7. &c.
sequuntur *αποσπασματα*, & ea quidem adeo
perturbata & confusa, vt nonnulli loci, v. 18-
21 puta, nullo modo cohaerere aut coniungi
posse videantur. Quem nodum, satis per-
plexum pro viribus soluere age tentabimus:
quod eo melius procedet, si de *ordine*, quo
tantam rerum congeriem disposuerit auctor
noster, antea exposuero.

Quantum quidem ex paucis illis, quae su-
persunt, reliquis augurari licet, apparet au-
ctorem nostrum de iisdem rebus exponentem,
ordinem tamen sequutum esse, ab eo, qui ca-
piti primo inest, prorsus diuersum. Et in re
quidem tam obscura certo aliquid affirmare
velle, stolidi foret: caeterum si licet diuina-
re,

tegebat, vt sensus fere prodeat hic: Nec
vllus frutex germinauerat, nec vlla herba
&c. verum informem terrae molem nec-
dum hominum industria excultam vndique
ontgebant nebulae.

re, hoc ferme ordine adumbratam narrationem crediderim. Antequam magnum illud argumentum, *a Deo creata esse omnia, tam coelum quam terram* 23), inciperet narratione sua persequi, perinde ac primi capitis auctor sibi fingit rudem terram nec pluuiis foecundatam nec hominum opera excultam, sed undique nebulis & caligine obsitam (v. 5. 6.). Et hactenus quidem cum primo documento consentiens auctor noster, iam incipit dissentire, quatenus ille post finitum demum omne creationis opus hominem in scenam producit, ut statim frui possit paratis in suum usum

C 3 omnibus;

23) Haud dubie enim & noster auctor, quamquam in modum ac rationem, qua producta omnia sint, inquirat sollertius, cuncta tamen ad Deum יהוה אלהים tanquam ultimum auctorem reducit, iis ipsis verbis exorsus ביום עשות יהוה אלהים. Quapropter eodem iure & nostrum praedicare licet, quod de primi capitis auctore preferre solent, id egisse, ut admoneret rudes hominum superstitiosorum animos, omnia, quae adeflent, a יהוה auctore prouenisse,

omnibus; hic autem hominem, princeps creationis opus, ante omnia prodire iubet (v. 7) atque nunc demum plantas arboresque in eius utilitatem progenitas refert, (v. 8, 9) tum post formatum hominem domiciliumque ipsi adsignatum caeteras animantes in lucem edit (v. 19. 20): quibus tandem nomina sua sortitis, femina quoque creatur, & omne opus absolvitur. Quam quidem oeconomiam si cum capite primo contuleris, sicuti multo longiora fusioraque cuncta, ita & quoad poeticam elegantiam longe inferiora sine negotio deprehendes, id quod aliis iam observatum, copiosius repetere nolo.

Tali ordine procedente oratione nullis iam laqueis crederes irretitam esse narrationis feriem. Sed en tibi maximas turbas; Quisnam, quaeso nexus in iis, quae v. 18 sqq. leguntur? qui fieri potest, ut יְהוָה אֱלֹהִים qui v. 18 sociam homini feminam procreaturum

turum se promiserat, bruta procreasse narretur, iisque demum creatis feminam producat? Equis non mare coelo permistum hic putabit? An forte a Mose aut alio quocunque versus 19. 20. insertos existimamus? at vide, ne hoc statuendo immeritam litem intendisse videaris sanctissimis Mosis manibus, qui quidem nulla prorsus causa potuit induci, ut hos versus huic loco subiiceret, nisi forte perturbare omnem narrationis seriem maluerit & prorsus pervertere, nusquam autem nobis innotuit tam importunus interpolator, sed quaecunque forte adiecit (c. g. v. 24), semper deprehenditur adieçisse quam opportunissime. -- Mihi quidem, ut paucis expediam, referendū hi versus videntur inter *locos luxatos*, quos vocant, ita ut, si a vers. 19 & 20 orsus transposito ordine versum 18. uum cum 21. mo coniunxeris, huiusmodi ferme sensus prodeat, quem statim sicut poeta rudibus & anthropopathicis de Deo notionibus assuetus rem sibi

fixisse videtur, ipse quoque anthropopathicis
 verbis proferam: — Postquam Deus forma-
 tas a se cuiuslibet generis animantes ad ho-
 minem, omnium terrarum regem dominura-
 que, a quo nomina sua nanciscerentur, ad-
 duxerat, (v. 19) observans ille miram istam
 multitudinem, simul singuli generis singula
 paria conspicatus, nomina quidem similia bi-
 nis indidit, nuncupans ea vel *lupum* vel *lu-
 pam*, vel *leonem* vel *leuenam*, at plura quam
 observasset, miratus, omni quidem animanti
 adesse consortem, se autem ea carere (v. 20, fin.)
 iacturam hanc patefecit Iouae, qui tanquam
 artifex, quia ad absoluendum quam perfectissime
 opus suum etiam alios consulit, admonitus de
 hac quasi lacuna creationis suae, "recte tu vero
 ista, dixisse dicitur (v. 18), "video hunc de-
 fectum, video nec te posse carere socia,
 quocirca, quam caeteris animantibus creavi,
 eandem creabo & tibi" — —. Quae si ita
 explicaueris soluitur nodus tam perplexus,
 &

& oratio tam impedita optime procedit. Nec vereor ne quis requirat, quo pacto tantopere potuerit perturbari & distorqueri tam lucidus ordo: namque, si in tot aliis auctoribus, multo recentioribus committere tale quid potuit librarium incuria: quanto, quae so facilius id accidisse putemus documento tam reconditae antiquitatis, & quidem documento, quod, sicut Perill. EICHHORN suspicatur, alius auctor suis narrationibus praefixit, Moses deinceps cum aliis, quae collegerat, coniunxit, ut adeo multas demum post vicissitudines eam formam nactum sit, in qua nunc conspicitur.

Sed quo melius & ea, quae adhuc disputata sunt, illucescant commodiusque queant perlustrari, & similitudo quam habet utriusque capitis narratio appareat luculentius, utriusque historiae succinctum conspectum subiungam.

Documentum prius
Genes. I, - II, 3.

Principio rerum omnia a Deo creata sunt, v. 1.

Terra autem fuit rudis & informis, v. 2 (membr. prius.)

Tenebris & caligine cuncta squallebant, v. 2. (membr. posterius),

Dispulsis autem tenebris, v. 3-5.

Nebulisque & vaporibus dissipatis, terram iam ab aere discernebatur, v. 6-8.

Aquae a continenti segregatae, v. 9, 10.

Tellus arboribus herbisque distincta, v. 11-13.

Apparuerunt astra, v. 14-19.

Aqua, aer, & tellus animantibus referta, v. 20-25.

Documentum posterius
Genes. II, 4 - fin. Cap.

Defunt.

Nullus frutex, nulla arbor germinaverat, v. 5.

Nebulae e terra emergentes humectabant, i. e. nebulae humidae contegebant terram, v. 6.

Defunt.

Plantavit autem Deus hortum, omnibusque arborum generibus distinxit, v. 8-14. (Topographia huius regionis.)

Defunt.

Tunc formavit Deus ex terra animantes cuiuslibet generis &c. v. 19, 20.

Con-

Consignat tandem magnificientissimum
hoc creationis opus
homo. Creatus autem
est uterque sexus tam masculinus
quam femininus, v.
26-31.

Et formavit Deus hominem ex terra, v. 7.

Sociamque ei feminam adiunxit, v.
18, v. 21 sqq.

Tali ferme ordine collocata ea, quae narraturus erat, poeta noster, ratione ac modo protulit, quem, prout multis annis, ut supra ostendimus, serior vixisse videatur, & floruisse tempore, quo iam primis labris degustare coepissent homines variarum doctrinarum elementa, forte & in terra, quae id temporis fere sola occupauerat doctrinas, mirum profecto neminem habebit a primo capite toto discrepare coelo. Nuspiam hic conspicitur illa sententiarum maiestas, nuspiam concisa illa breuitas, tanta admiratione animum lectoris percellens: imo ex consilio diutius videre licet inhaerentem poetam singulis, quas obuias habebat, sententiis, variisque omni-

no

no artificiis poeticis exornare opus suum & perpolire allaborantem. Deformem terrae flatum adumbraturus, ut vno saltem exemplo illustretur res, prioris quidem capitis auctor pro consueta sibi gravitate brevissime enunciat והארץ היתה תהו ובהו, at hic noster, simulatque ad hoc argumentum ordine pervenerat, locum se inuenisse ratus, cui utpote poeta longius posset immorari, nudam hanc sententiam *terra erat rudis & inculta* per singulas partes deducit, & ita poetice effert sententiam: „Nullus dum frutex orna-
„uerat arua, nulla herba in pratis effloruerat:
„nullus aut imber foecundauerat tellurem aut
„homo arauerat: cuncta nebulis & vaporibus
„inuoluta delituere 24). — Videor equi-

24) Sed video orationem hanc poeticam vix exprimi posse lingua latina, nisi in carmen transvertere malis. Adeas ergo, si hos versus poesi latina expressos velis, Ovidium, qui Metam. I, 10 sqq. aliis quidem imaginibus, verum eodem fere modo rem adumbrat; quem, si ullum alium poetam, ad explicanda priora Geneseos capita quam maxime conferre crediderim,

equidem mihi videre in priori capite venerabilem aliquem Homerum, hic exquisitiorem Callimachum; ibi Ossianum, hic multo ferio-rem & nimios ornatus aucupantem Miltonem 25).

Quae cum ita sint, videbis quidem in hoc monumento auctorem, vt aetate, ita & poetica praestantia & in formanda oeconomia ingenio prioris capitis auctore longe inferiorem; poetam tamen, qui easdem res, persequitur quas prius caput pertractauerat, & eas quidem antiquissimas, forsan & ex eodem fonte haustas: videbis opus, quod nec inscriptioni refragatur, nec sine ordine summa imis miscet: quod vt interpretemur, nullis indigemus artibus longius petitis, sed planam viam persequi sufficit omnibusque hominibus tritam.

Sub-

25) Adde his, quae supra p. 15-19, disputata sunt.

Subiungo paucissimis, quid Mosen inducere potuerit, ut hocce documentum, easdem res, quae iam capite primo exhibita erant, pertractans, in libellum suum admitteret. Cui breuibus sic respondeo: ex omni Genesi apparere, in colligendo hoc libro id Mosi fuisse consilii, ut ni omnia, potissima tamen suae nationis monumenta colligeret, collectaque ita digereret, ut quantum fieri licuit continua serie procederet narratio: quem finem quum ubiuis aegre obtinere posset, accidit, ut subinde eadem res bis repeteretur, cuius luculentissimum exemplum exhibebit diluuii historia. Sed eadem difficultas causa fuit, quod a Mose excerptum hocce fragmentum statueret Ven. POTT, cuius tamen sententiam (dabit hanc veniam vir Celeb.) non possum equidem adoptare; neque enim me persuadebit vir doctissimus, expletam nunc esse eam lacunam, quae inter v. 4 & 5 deprehendiur: imo eo maiora eam credide-

crediderim negotia facessentem. Nam quid tandem impellere potuisset Moſen hominum primordia referre cupientem ad excerptam eam de ſtatu terrae informi narrationem, quae nondum in lucem edita fuiſſe gramina profitetur, quoniam nondum pluuiſſet, nec dum adfuiſſet homo; quum tamen idem Moſes in priori Capite appoſuerit fragmentum, quod iam *ante* hominis praesentiam creata eſſe haec omnia praedicat? An in caeteris quidem Moſen boni hiſtorici partes tam religioſe putabimus impleuiſſe, hic autem aut excerptendis iis quae prioribus contradicerent perturbaiſſe narrationis ſeriem, aut tam hiantia omnique connexu deſtituta excerpta ſua collocaſſe arbitrabimur? — His ergo & eiusemodi aliis inducor, ut a viri Cel., quocum caeteroquin conſentio, opinione diſcedens eius potiſſimum ſententiae patrocinium profitear, cui ex hoc capite vel ante Moſen vel poſtea demum nonnulla interdiſſe videntur: quam, etiamſi nonnihil adhuc

D

diff.

difficultatis scio relicturam (quis enim ex omnibus his laqueis subito se expediet?) protuli tamen, ut intelligentiores, si forte cuilibet innotuerit haec explicatio, nec prorsus indigna habita fuerit curatior trutina, de ea iudicare queant follertius. Caeterum ipse tantum absam, ut eximium aliquod pretium arrogem coniecturis meis, aut magnam me ad explicationem perardui huius loci symbolum contulisse glorier, ut potius lubentissime subscribam aureis illis Cel. POTTII verbis, quae semper ante oculos habeat istorum documentorum interpret: „Omnia haec quum mente magis percipi, quam verbis explicari possint, vniuscuiusque sensui interno, pro ingenii aetatis aliarumque rerum varietate admodum diuerso relinquenda sunt.”

Transeo iam ad illum, cuius causa haec conscripta sunt, finem, ut nimirum indicam commilitonibus meis Honoratissimis Doctissimisque eas lectiones, quas imminen-

te

te semestri aestiuo tam publicas habere animus est, quam priuatas priuatissimasque.

Publice nimirum in collegio Repet. Theol. ternis per hebdomadem diebus Martis, Iouis & Saturni hora I—II. in *Acta Apostolorum* fufius ita statui commentari, vt vbique vicissitudinum religionis Christianae, quibus initis sit orsa, quænam incrementa Apostolorum tempore ceperit &c. nec non rituum Christianorum antiquissimorum, & omnino eorum, quæ sub antiquitatum Christianarum nomine venire solent, maxima habeatur ratio, explorenturque curatius illi loci, qui in Dogmatica maioris sunt momenti.

Privatim hora IX — X. quinquies *Dogmatices partem exegeticam tradere* statui, i. e. exhibere omnium vtriusque Testamenti dictorum classicorum recensum, quibus singulis quænam vis ad quod probandum insit, ex præceptis exegeticis hermeneuticisque, maxime ex orationis nexu enuclea-